

I Taranto har barna 21 prosent større risiko for å dø tidlig enn ellers i regionen. Stålverket ILVA har gitt den søritalienske byen tilnavnet «dioksinbyen». 15. september fikk fabrikken det norske oljefondet på aksjonærlisten.

Stålgigant
ILVA stålverk i Taranto i den søritalienske Puglia-regionen har 14 000 ansatte.

Foto: ALFONSO DI VINCENZO, AFP/NTB SCANPIX

Byen mellom stål og død.

LILLEMOR HESTVIK
Frilansjournalist

Taranto, Puglia, Italia. – Moren min døde av kreft. Selv mangler jeg en nyre etter en kreftoperasjon. Jeg har sett barn av mine venner dø av kreft, to–tre år gamle.

Vincenzo Fornaro står ute på tunet til gården Masseria Carmine i forstaden Quartiere Paolo VI få kilometer nordvest for den søritalienske byen Taranto. To hester står i en innhegning. I bakgrunnen, innhyllt i en grå dis, ruver fabrikk-anlegget til ILVA, Europas største stålverk. Gården, som Fornaros oldeforeldre etablerte i 1859, befinner seg innenfor området som italienske myndigheter har erklært som forurenset til å kunne holde husdyr eller dyrke grønnsaker.

– All jorden er forgiftet. I dag produserer vi ingenting her, sier Fornaro.

Norge på aksjonærlisten. – Å få barn i Taranto er å spille russisk rulett, sier Fornaro.

Parlamentprotest Medlemmer av opposisjonen i det italienske parlamentet holder opp plakater med ulike appeller 13. april 2011, etter at Silvio Berlusconis regjering fikk flertall for en omstridt juridisk reform. Protestene mot reformens uheldige konsekvenser omhandlet stålverket i Taranto: «ILVA Taranto: Ingen rettferdighet». Foto: REUTERS/NTB SCANPIX

Det siste året har ILVA vært førstesidenyheter nesten daglig i italienske medier. Stålverket har 14 000 ansatte og er en hjørnestensbedrift i regionen Puglia, der arbeidsledigheten blant ungdom nå er på 40 prosent. I september ble en langvarig dragkamp om hvorvidt den multinasjonale stålgiganten ArcelorMittal skal få overta eierskapet i stålverket sluttført. Selskapet er verdens største stålprodusent og har den styrtrike Lakshmi Mittal som største eier. Mittal er i år nummer 62 på *Forbes'* liste over verdens rikeste mennesker, kun åtte plasser under Tesla-gründer Elon Musk. Det norske oljefondet har investert 2,6 milliarder kroner i ArcelorMittal (2017).

Samtidig kjemper befolkningen i Taranto for byens fremtid. På den ene siden ønsker de ansatte å beholde arbeidsplassene. På den andre siden: En befolkning overrepresentert på kreftstatistikken etter årevis med intens forurensning. For barna i Taranto er risikoen for å dø 21 prosent høyere enn i resten av regionen.

Det var i 2007 at italienske myndigheter begynte å ta på alvor de alarmerende opplysningene om skyhøye utslipp av svoveldioksid fra stålverket i Taranto.

Dramatiske konsekvenser. Prøver av menneskeblod og morsmelk viste høye nivåer av dioksiner, giftstoffer som over lang tids eksponering fører til økt risiko for kreft, reproduksjonsforstyrrelser, nedsettelse av immunforsvaret, nevrotoksiske effekter og hormonpåvirkninger. Prøver av kjøtt og ost viste det samme. For gårdbruker Vincenzo Fornaro fikk funnene umiddelbare konsekvenser.

– I 2008 ble vi pålagt å slakte alt av dyr. Vi hadde totalt 600 sauer og geiter og produserte ost og kjøtt. Hver jul kunne vi levere 200 geiter og lam, og 1500 former med ost. Nå kan vi ikke produsere noen ting. Alt er forurenset, forteller Fornaro.

Han driver gården sammen med sin far og sin bror. Selv har han valgt ikke å stifte familie og få barn. Vissheten om at dioksiner overføres fra mor til barn er nok til at han velger å forbli barnløs.

– Det er en radikal beslutning, ja. Men det er verre å sette barn til verden, for så å se det dø, sier Fornaro.

Mistet alt Gårdbruker Vincenzo Fornaro måtte slakte alt av dyr etter dioksinfunnene i 2008. Nå prøver han og familien å overleve ved å tilby ridning og hesteshow. Foto: L. HESTVIK

Byen mellom stål og død.

➤ **Politisk ansvar.** Historien til det omstridte stålverket strekker seg helt tilbake til etableringen i 1905. Fra 1965 var fabrikkens i statlig eie under navnet Italsider. Etter kriseårene på 1980-tallet ble selskapet i 1995 solgt til den Genova-baserte Riva-familien og privatisert. 26. juli 2012 gikk det italienske politiet – *carabinieri* – inn og beslagla fabrikkområdet. Emilio Riva – «il padrone» – og sønnen Nicola ble arrestert for forsettlig å ha forårsaket «en økologisk og epidemiologisk katastrofe med massiv forgiftning av landbruksprodukter, forsømmelser når det gjelder sikkerheten for arbeiderne på arbeidsplassen, for skade på offentlige gods, for utslipp av farlige stoffer og luftforurensning».

Stille protester På denne murveggen i Taranto har noen tagget sin tydelige mening om ILVAs aktivitet i byen: «Stål eller liv, du er nødt til å velge», 27. april 2018.

Foto: REUTERS/NTB SCANPIX

«Det som skjedde i Taranto, er så alvorlig at rettsmyndighetene valgte å rette påtale ikke bare mot forurenserne, men også mot dem som var politisk ansvarlige for området. Lokale politikere har et tungt ansvar for det som har skjedd», skriver miljøaktivist og Taranto-innbygger Marco Schnabl i organisasjonen *Peacelink*. De hadde i flere år varslet myndighetene om de høye utslippene av blant annet svoveldioksid, og hevder at den italienske stat lot befolkningen i Taranto leve i total uvitenhet om den alvorlige forurensningen.

Flere diagnoser. Siden har kjemiske og epidemiologiske undersøkelser bekreftet det man fryktet allerede i 2007. I 2012 ble det opprettet et eget kreftregister i Taranto. Data fra 2006 til 2011 viser en overhyppighet av kreft blant menn. En undersøkelse fra 2016 utført av *Centro Salute Ambiente Puglia* viser en overhyppighet av personer med nevrokognitivt underskudd blant unge mennesker. Riktignok er ikke forskerne sikre på om dette skyldes forurensningen alene, eller om det er en kombinasjon med befolkningens svake sosioøkonomiske situasjon. Undersøkelsen omhandler mennesker som bodde i Taranto i perioden 1998 til 2010. Den bekrefter at byens industrielle vekst med utslipp av giftige stoffer, fine støvpartikler og svoveldioksid, sammenfaller med utviklingen av kreftsvulster, og også med økningen av hjerte- og karsykdommer samt luftveissykdommer.

Rammer barn. Men det stopper ikke der. Sentieri-undersøkelsen, utført av det statlige *Istituto Superiore de sanita* (ISS), i 2011 og 2014, konstaterer en forhøyet hyppighet av dødsfall av ulike årsaker hos barn i aldersgruppen null til 14 år, med en dødelighet 21 prosent høyere enn gjennomsnittet for regionen. Antall innleggelses for akutte luftveislidelser hos barn er 5 prosent høyere enn gjennomsnittet for regionen, mens forekomsten av alle kreftformer hos barn er 54 prosent høyere i Taranto enn for regionen som helhet. Blant de ansatte på ILVA forekommer lungehinnekreft (en sjelden kreftform som skyldes eksponering for asbest) fire til fem ganger hyppigere enn forventet.

Regionen Puglia er Italias kornkammer, og i områdene rundt Taranto produseres noen av Italias beste viner. For å ankomme byen kjører vi milevis gjennom et naturskjønt kulturlandskap, før vi passerer den glitrende blå lagunen Mar Piccolo, der blåskjellfarmene ligger tett i tett som utstrakte perlekjeder. Innstrømming av kaldt, salt sjøvann langs bunnen kombinert med rik næringstilførsel fra elvene gjør det lille innlandshavet særdeles produktivt. Blåskjell – *le cozze* – fra Taranto er viden kjent i Italia.

Med sin strategiske posisjon helt sørøst i Middelhavet, huser Taranto en av Italias tre marinebaser. I byens ytre havneløp ruver borgen Castello Aragonese, bygd i år 780 e.Kr. som beskyttelse mot sarasenerne og mot invasjon fra Venezia.

Men boligområdene langs havnen innenfor borgen er preget av forfall. Husene mangler murpuss, høyt oppe på husveggene henger det klesvask mellom knuste vindusruter. De smale smugene inn i kvartalene bak frister ikke til byvandring. Noen kilometer lenger øst ligger Tamburikvartalet, boligområdet som er ILVAs nærmeste nabo.

– Her lar ikke foreldrene barna leke ute på bakken, har Ugo Ferrero forklart oss tidligere på dagen.

Inkonsekvent. Ferrero driver konditoriet Pasticceria Napoletana i sentrum av Taranto og er en lidenskapelig naturfotograf på fritiden. Han er ivrig etter å vise at Taranto er mye mer enn bare ILVA, rik på historie og vakker natur. Samtidig forteller han om hvordan stålverket praktisk talt støvsugde landdistriktene rundt byen for arbeidskraft for bare noen få tiår tilbake. – ILVA har forårsaket at landsbygda ble forlatt etter at bøndene gikk over til stålindustrien. Nå begynner de som angrer på dette valget, å returnere for å dyrke jorden igjen, selv om befolkningen her ikke anser det som trygt å spise det som dyrkes rundt byen, sier Ferrero.

Paradoks – Hvis man måler hvor mye dioksiner som finnes i hver enkelt av oss, hvor mange mennesker bør man avlive fordi de vil overføre giften videre til sine barn, spør konditor, Taranto-innbygger og naturfotograf Ugo Ferrero.

Foto: L. HESTVIK

Taranto – mer enn stål Maria Leone er ikke redd for å la barnebarna bade i sjøen få mil fra det omstridte stålverket. – Jeg har brukt denne badeplassen hele mitt liv, sier Leone. Lengst t.v.: Ruller av stål står stablet utenfor ILVAs stålverk i Taranto, 21. september 2018.

Foto: L. HESTVIK og REUTERS/NTB SCANPIX

Han undrer på hvor mange flere døde innbyggerne i Taranto må telle før myndighetene innser at man ikke kan fortsette å forgifte byen.

– Jeg er ikke ekspert og kan bare si hva jeg mener. Men i mitt arbeid som konditor, er jeg underlagt kontinuerlige kontroller av kvalitet og opprinnelse for produktene vi lager her. Jeg kan ikke ha produkter som kan være helseskadelige, sier Ferrero. ILVA er ikke underlagt det samme regimet, de kan fortsette å ødelegge helsen til befolkningen i Taranto, forgifte morsmelk og skade ufødte barn, mener han.

– Kanskje man ikke burde nøye seg med å måle mengden av dioksiner som finnes i storfe, sauer, geiter og hester som deretter blir slaktet umiddelbart. Hvis man måler hvor mye dioksiner som finnes i hver enkelt av oss, hvor mange mennesker bør man avlive fordi de vil overføre giften videre til sine barn, sier Ferrero og byr armen frem som om han vil avgi en blodprøve der og da.

Saneres. I Tamburikvartalet kan vi selv se hvordan det røde støvet fra stålverket har trengt inn i alle overflater. I dag overvåkes luftkvaliteten i Taranto kontinuerlig, og myndighetene sender ut egne varsler på dager der vindforholdene fører det giftige støvet fra opplagringsplassene inn over byen, såkalte «wind days». I perioden oktober 2017 til januar 2018 ble skolen i Tamburikvartalet stengt hele ti ganger som følge av slike «wind days-varsler».

Inne på kirkegården for Tamburikvartalet kan man se hvordan det røde støvet har trengt inn i de vakre marmorurnene og tæret bort overflaten på de dekorerte gravkapellene. Hele kirkegården skal saneres som en del av miljøplanen som ble igangsatt av statens ekstraordinære administrasjon av stålverket etter arrestasjonene i 2012.

I dag overvåkes luftkvaliteten kontinuerlig.

Byen mellom stål og død.

Saneres Inne på kirkegården i Tamburikvartalet ligger det røde støvet i tykke lag på gravminner og sarkofager.

Foto: L. HESTVIK

«Best mulig» Visestatsminister Luigi Di Maio annonserte i september at ILVAs nye eier forplikter seg til å gjennomføre omfattende miljøtiltak og opprette et eget forsknings-senter for å redusere forurensningen.

Foto: AP/NTB SCANPIX

fakta

Helseskader i Taranto.

// Barna i Tamburikvartalet har 24 prosent større hyppighet av innleggelse på grunn av luftveissykdommer. Barna i Quartiere Paolo VI har 26 prosent høyere hyppighet av innleggelse av samme årsak.

// Eksponering for støv fra industrien gir seg utslag i 5 prosent flere dødsfall som følge av lungekreft og 10 prosent flere dødsfall på grunn av blodpropper i hjertet, mens påvirkningen av SO₂ (svoveldioksid) fra industrien forårsaker 17 prosent flere dødsfall som følge av lungekreft og 29 prosent flere dødsfall som følge av blodpropper i hjertet.

// Både støv og SO₂ bærer ansvaret for nye tilfeller av lungekreft blant innbyggerne i Taranto (derav 29 prosent forårsaket av støv og 42 prosent forårsaket av SO₂.)

Kilde: Kohortundersøkelse utført i samarbeid mellom regionen Puglia og regionens Lazios institutt for epidemiologi i 2016.

I 2015 ble det invitert til konkurranse om å overta ILVA. Det multinasjonale stålkonsernet ArcelorMittal vant, etter å ha forpliktet seg til en egen miljøplan til over 2,3 milliarder euro for å rydde opp i forurensningen. Det innebærer blant annet riving av en av ovnene, etablering av et eget støvfjerningssystem i toppen av fabrikkhallene og overdekning av opplagsplassen for råvarer.

Men til tross for miljøplanen, og selv om et forlik mellom staten og Riva-familien har brakt ytterligere penger til veie for å rydde opp i skadene og skape en ny fremtid for Taranto, er det lite optimisme å spore blant folk i byen.

På gården Masserie Carmine i Quartiere Paolo VI ser Vincenzo Fornaro ingen grunn til å tenke på å begynne med husdyrhold igjen. Grunnlaget for gårdsdriften er borte, muligens for alltid.

– I dag prøver vi å leve av hestene. Vi arrangerer rideturer, tilbyr terapiridning for funksjonshemmede og har show på ulike kulturarrangement, forteller han.

«En dødsdom». Da vi besøkte Taranto i begynnelsen av september, ventet de 14 000 ansatte ved ILVA på regjeringens dom. Den kom få dager etter. Den 6. september kunne visestatsminister Luigi Di Maio legge frem en avtale der ArcelorMittal forplikter seg til å opprettholde 10 700 arbeidsplasser ved stålverket, samt gjennomføre miljøplanen med tildekning av opplagingsplassene innen 2019 og med 15 prosents reduksjon av CO₂-utslippene innen 2023. ArcelorMittal har også forpliktet seg til å opprette et eget forsknings-senter i Taranto til arbeidet med å redusere forurensningen. 15. september kunne ArcelorMittal formelt overta eierskapet, etter at fagforeningene og de ansatte hadde sagt ja til overtagelsen.

Organisasjonen *Genitori tarantini* – Tarantos foreldre – kaller regjeringens avtale med ArcelorMittal for en dødsdom for byen. «Også denne regjeringen har signert Tarantos dødsdom. Også denne regjeringen har bestemt at våre barn skal ofres på profittens alter, for stålindustrien. I likhet med den forrige regjeringen, lar denne regjeringen våre barn bli syke og dø. Men historien skal vi skrive, og vi skal alltid huske navnene på bødlerne til Tarantos barn», skriver organisasjonen på sosiale medier.

Tilsynelatende idyll

I Taranto leker bronsebrune guttunger i skyggen av ILVAs fabrikkpiper. Barna som vokser opp i denne byen, har 21 prosent større sannsynlighet for å dø tidlig sammenlignet med resten av regionen. Foto: L. HESTVIK

Snudde. Visestatsminister Di Maio, som med opprørspartiet Femstjernerbevegelsen (Il movimento cinque stelle, M5S) tidligere i sommer dannet regjering sammen med ytre høyrepartiet La Lega, lovet under valgkampen å stenge stålverket. Valgloftet ga partiet nær 50 prosent av stemmene i Taranto under parlamentsvalget i mars. Den 6. september, stikk i strid med løftet, gjorde Di Maio med andre ord helomvending.

– Dette var det best mulige resultatet vi kunne oppnå under de verst tenkelige forholdene, sa Di Maio etter kunngjøringen av avtalen, mens statsminister Giuseppe Conte uttalte at «vi har gjort en utmerket jobb».

Nå kaller italienske medier avtalen med ArcelorMittal for en «beggravelse» av opprørspartiet M5S som en folkebevegelse.

ILVAs nye eier, den internasjonale stål-giganten ArcelorMittal har forpliktet seg til en egen miljøplan til over 2,3 milliarder euro for å rydde opp i forurensningen.

Byen mellom stål og død.

Kontrast Hestene er de eneste dyrene som er igjen på gården Masseria Carmine, få kilometer fra ILVAs fabrikk. Jordene rundt fabrikkene er forurenset til at man kan bruke dem til beite for kjøtt- og melkeproduserende dyr.

Foto: L. HESTVIK

Avisen *Il fatto quotidiano* skriver: «Ingenting er nytt eller annerledes enn det scenarioet vi har hatt hele tiden. Ingenting er nytt når det gjelder hovedspørsmålet: Kan man ha en fabrikk tre ganger så stor som byen som huser den, og fortsatt ha skoler, fotballplasser og lekeplasser for barn? Og hvordan kan vi gjøre bærekraftig en utdatert industri som er i ferd med å falle fra hverandre? Hva står Taranto og Italia igjen med, annet enn stålet? Kan dere se innbyggerne i Taranto i øynene, sverge overfor grunnloven og si at ingen vil bli syke og dø, innenfor eller utenfor fabrikkene, på grunn av forurensningen?»

«Dette er et selskap som kun ønsker å klemme mest mulig saft ut av sitronen. Om fem år stenger de hele greia. I mellomtiden dør det mennesker hvert eneste år.»

Gårdbruker Vincenzo Fornaro

Krever erstatning. Gårdbruker Vincenzo Fornaro har ingen tro på ArcelorMittals planer for å redusere forurensningen.

– Dette er et selskap som kun ønsker å klemme mest mulig saft ut av sitronen. Om fem år stenger de hele greia. Dette har de gjort over hele Europa. I mellomtiden dør det mennesker hvert eneste år. Alle pengene som er tjent på dette stålverket, er tjent på bekostning av blodet til innbyggerne i Taranto. Altfor mange barn har dødd. Å få barn i Taranto er å spille russisk rulett.

Fornaro og familien har saksøkt ILVA for tapene de har lidd og krever en erstatning på fem millioner euro. En dom i saken forventes til neste år.

Den omfattende rettssaken «Ambiente svenduto» etter arrestasjonene av Riva-familien i 2012 ble gjenopptatt våren 2016 og er ennå ikke avsluttet. Rettssaken omfatter 47 mistenkte, derav 44 fysiske personer og tre selskaper: Riva Fire, ILVA og Riva Forni Ellettrici.

Emilio Riva – også kalt Italias stålkonige («il re dell'acciaio») – døde i april 2014 mens han satt i husarrest, 88 år gammel.

Norges Bank svarer

– Vår grunnleggende forventning er at styret tar overordnet ansvar.

– Vi har formulert tydelige forventninger til at styrene i selskapene der fondet er investert skal forstå de miljømessige og sosiale konsekvensene av virksomheten og setter klare prioriteringer, uttaler Norges Bank.

«Langsiktig dialog». I Norges Bank investment management ønsker ikke kommunikasjonssjefsdirektør Thomas Sevang å uttale seg om ArcelorMittal som enkeltstående, og velger dermed å ikke svare på spørsmål om hvordan oljefondet vil forholde seg til situasjonen i Taranto.

– Men som en langsiktig investor har vi dialog med selskaper, herunder ArcelorMittal. Vi har i løpet av et år flere tusen selskapsmøter, hvor vi blant annet tar opp bærekraftsspørsmål. Vi har formulert tydelige forventninger til at styrene i selskapene der fondet er investert skal forstå de miljømessige og sosiale konsekvensene av virksomheten og setter klare prioriteringer, sier Sevang.

– Når dere vurderer om et selskap oppfyller forventningene, hvor går grensen for hva som er akseptabelt? I dette tilfellet påfører selskapet befolkningen i Taranto store negative helseeffekter, som blant annet fører til forhøyet dødelighet hos barn.

– Våre forventninger retter seg mot selskaperes styre, og vår grunnleggende forventning er at styret tar overordnet ansvar for bærekraftsspørsmål. Det er styret som skal veilede, føre tilsyn og evaluere selskapsledelsen. Stemmegivning, deriblant valg av styremedlemmer, er et av de viktigste virkemidlene for å utøve våre eierrettigheter. Gjennom vår stemmegivning søker vi blant annet å fremme bærekraftig forretningsvirksomhet.

Sevang sier også at det ut fra hensyn til langsiktig bærekraft og risiko finnes sektorer og selskaper hvor oljefondet ikke ønsker å være eier.

– Ved ikke å investere i slike selskaper reduserer fondets eksponering mot uakseptabel risiko. Vi har en systematisk tilnærming til slike risikobaserte nedvalg. Vi gjennomfører generelle vurderinger av temaer og sektorer på jevnlig basis, før vi går inn i særskilte saker. Vi analyserer enkeltsekskapers aktiviteter og forretningsmodeller, samt indikatorer på hvor godt de håndterer relevant risiko.

– Der selskaper har høy risiko-eksponering, vil vi vurdere nedvalg, sier Sevang.

Innbitt motstand Innbyggere i Taranto og arbeidere ved ILVA stålverk har jevnlig uttrykt protester mot fabrikkene, her løfter de armene i protest 17. august 2012. Stålverket ble delvis stengt ned i juli 2012 etter alarmerende høye funn av giftige gasser og støv i luften i området rundt. Foto: AFP/NTB SCANPIX

fakta

Oljefondets etikkråd.

// Etikkrådet er et uavhengig råd som vurderer om investeringer i enkelte selskaper er i strid med de etiske retningslinjene for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland.

// Rådet er oppnevnt av finansdepartementet, består av fem medlemmer og ledes av eier og styreleder i investeringssekskapet Ferd, Johan H. Andresen.

// Rådet sendte tidligere sine tilrådninger til finansdepartementet, men siden 2015 er det Norges Banks hovedstyre som fatter beslutninger om selskaper som skal utelukkes eller settes under observasjon.

// Selskaper er blitt utelukket fra fondet av ulike årsaker, for: produksjon av klasevåpen, kjernevåpen og antipersonell landminer, produksjon av tobakk, salg av militært materiell til Burma, grove krenkelser av menneskerettighetene, alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konflikt-situasjoner, alvorlig miljøskade, grov korrupsjon, brudd på grunnleggende etiske normer, og i 2016 utelukket Norges Bank kullselskaper fra fondet.

// Norges Bank kan også velge å sette selskaper til observasjon, eller bestemme seg for å forsøke å påvirke selskapene med såkalt eierskapsutøvelse.

// Pr. 10. juli 2018 var 146 selskaper utelukket, mens 23 var satt under observasjon.

// I 2016 ble selskaper som medvirker til eller selv er ansvarlige for «handlinger eller unnløstelser som på et aggregert selskapsnivå i uakseptabel grad fører til utslipp av klimagasser» lagt til listen, men så langt er ingen selskaper utelukket på grunn av dette kriteriet.

// Etikkrådets fem medlemmer er: Johan H. Andresen (Etikkrådets leder), eier og styreleder i Ferd, Hans Christian Bugge (Etikkrådets nestleder), professor emeritus ved Institutt for offentlig rett ved UiO, Cecilie Hellestveit, jurist og Cand. M. Philol, for tiden ansatt i Forsvaret. Trude Myklebust Myklebust, stipendiat ved Institutt for privatrett ved Juridisk fakultet, UiO, Brit Kristin Sæbø Rugland, daglig leder i Rugland Investering AS, Stavanger Investering AS og Rugland Finans AS.

Kilder: Wikipedia, nbim.no, regjeringen.no